ผลักดันโมเดล 'หลุมขนมครก' สู่นโยบาย ลุ่มน้ำป่าสัก ต้นแบบแล้งแล้วรอด

สถานการณ์ภัยแล้งในปี 2558 และภาวะฝนทิ้งช่วงในหลายพื้นที่ของไทย ที่เกิดขึ้นเร็วและนานกว่าปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำของประเทศไทยวิกฤติ และมีแนวโน้มจะแล้งยาวถึงปี 2559 แม้รัฐบาลจะคลอดมาตรการแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำ แต่หนึ่งในทางออกการจัดการน้ำและพากษตรกรหลุดพ้นจากวงจรความยากจน คือ การนำแนวทางศาสตร์พระราชาและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้จัดการดิน น้ำ ป่า และพัฒนาคน หรือ "หลุมขนมครก" หยุดท่วม หยุดแล้ง

ตัวอย่างความสำเร็จจากพื้นที่ต้นแบบลุ่มน้ำป่าสัก บริษัท เชฟรอนประเทศไทย สำรวจและผลิต จำกัด และสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ นำมาเปิดเผยในงานสรุปผลโครงการ *"พลังคนสร้างสรรค์โลก รวมพลังตามรอยพ่อของแผ่นดิน" ปี 3* ที่สยามพาราก้อน เพื่อให้คนเมืองตระหนักว่าสามารถทำหลุมขนมครกในแบบของตัวเอง เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาน้ำได้เช่นกัน

ในงานนี้เน้นย้ำความเป็นมาของโครงการจากแรงบันดาลใจของพ่อสู่การน้อมนำมาปฏิบัติผ่านศาสตร์พระราชา มีการประมวลภาพชาวลพบุรี สระบุรี เพชรบูรณ์ เรียนรู้ออกแบบหลุมขนมครก การนำโมเดล โคก หนอง นา ไปใช้ในพื้นที่ตนเอง การสร้างฝาย ปั้นหัวคันนา ปลูกต้นไม้ หรือภาพปริมาณน้ำที่เก็บได้เพิ่มจากกิจกรรมย่ำขี้ ขุดคลองไส้ไก่ ขุดหนองน้ำ สะท้อนผลสำเร็จโครงการตั้งแต่ปีที่ 1 ถึงปีที่ 3

บริเวณงานมีนิทรรศการ "หลุมขนมครกในแบบของคุณ" โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังมาให้คำแนะนำด้านการออกแบบ สาธิตการกักเก็บน้ำและทำสวนแนวตั้งเพื่อให้คนเมืองที่มีพื้นที่จำกัดร่วมสร้างหลุมขนมครกได้ แล้วยังมีพืช ผัก ผลไม้สด ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ไข่ไก่ไข่เป็ดสด ไข่เค็มดินสอพอง ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการให้เลือกซื้อ

ไพโรจน์ กวียานันท์ ประธานกรรมการบริหาร บริษัท เชฟรอนฯ กล่าวว่า โครงการตลอด 3 ปี มีเป้าหมายฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอย่างยั่งยืน เราได้เห็นผลลัพธ์ที่น่าพอใจ เพราะโครงการสามารถสร้างต้นแบบการจัดการน้ำทั้งรูปแบบของโรงเรียน ชุมชน และบุคคลในจังหวัดเป้าหมาย ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของ 5 ภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาชน และสื่อมวลชน

"จากลุ่มน้ำป่าสักที่เป็นเป้าหมายเริ่มต้น ในวันนี้กลายเป็นต้นแบบจัดการน้ำที่ขยายผลสู่ระดับประเทศ มีการขับเคลื่อนระดับนโยบาย การศึกษา ขยายความร่วมมือในประเทศและต่างประเทศ ผลสำเร็จของการนำศาสตร์พระราชาและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้กับพื้นที่ได้ผลดี เห็นได้จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการยังมีผลผลิตมาจำหน่ายออกร้านในงาน แม้ปีนี้จะประสบภัยแล้งรุนแรง แต่พวกเขาเป็นตัวอย่างแล้งแล้วรอด" ไพโรจน์กล่าว

ชาวบ้านในลุ่มน้ำป่าสักนำโมเดล โคก หนอง นา ไปใช้ในพื้นที่เพื่อกักเก็บน้ำสู้ภัยแล้ง

อาจารย์ยักษ์-ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง

รวมพลังในกิจกรรมย่ำขี้ จ.ลพบุรี ทำให้พื้นที่เก็บปริมาณน้ำได้เพิ่ม

ไพโรจน์ กวียานันท์ ประธานกรรมการเชฟรอน ร่วมกับทหาร ชาวบ้าน ทำหลุมขนมครกต้นแบบ

ด้าน **ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร** หรือ **"อาจารย์ยักษ์"** ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ เปิดเผยว่า มีผลสำเร็จของโครงการเห็นชัดจากพื้นที่ต้นแบบหลุมขนมครกจำนวนมากที่ประชาชนเดินตามศาสตร์พระราชา นี่คือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เพียงช่วยจัดการเรื่อง น้ำ ดิน ป่า ยังสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคมได้ในนวัตกรรมเดียวกัน ล่าสุดมีการนำเสนอโมเดลความร่วมมือ 5 ภาคีนี้แก่สภาปฏิรูปแห่งชาติ ให้เป็นหนึ่งตัวอย่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วม จนสามารถผลักดันสู่ระดับนโยบาย และแนวทางปฏิรูปอย่างมีส่วนร่วม ต้องเคลื่อนแนวคิดนี้ต่อไปในอนาคต

อาจารย์ยักษ์บอกว่า โครงการ "พลังคนสร้างสรรค์โลก รวมพลังตามรอยพ่อของแผ่นดิน" แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ช่วง ช่วงละ 3 ปี รวม 9 ปี 3 ปีแรกรณรงค์ให้ความรู้และชักชวนคนมาสร้างต้นแบบการฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก หวังจะมีต้นแบบ 9 โรงเรียน 9 ชุมชน และ 9 คนมีใจ เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ออกแบบหลุมขนมครกและเผยแพร่ แต่เพียงย่างเข้าปีที่ 3 ได้มากถึง 38 คน ใน 11 ชุมชน และ 20 คนมีใจ ช่วงที่ 2 จะพัฒนาต้นแบบและกระตุ้นให้ประชาชนเข้าไปเรียนรู้ 3 ปีสุดท้ายจะขยายด้วทวีคูณ เพราะมีตัวอย่างความสำเร็จที่เกิดขึ้นจริง

ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียงเผยวันนี้มีการขยายผลต้นแบบจัดการน้ำลามไป 23 ลุ่มน้ำ จาก 25 ลุ่มน้ำทั่วประเทศ ทั้งลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำชี น้ำมูน น้ำเลย ในอีสาน เกินกว่าเป้าหมาย

พลังคนสร้างสรรค์โลกยังเข้าไปฟื้นลุ่มน้ำน่าน เพราะป่ากลายเป็นไร่ข้าวโพด สวนยางพารา การบุกรุกของพืชเชิงเดี่ยวทำให้ศักยภาพของความเป็นป่าต้นน้ำหมดไป วิธีแก้คือ ปรับสวนยางให้เป็นป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ใส่ไม้อื่นให้มีระบบนิเวศ 5 ชั้น ไม้ใต้ดิน ไม้เตี้ย ไม้ชั้นกลาง ชั้นสูง ไม้เลื้อย เสริมไปกลายเป็นป่ายาง นอกจากรายได้จากการกรีดยาง ยังมีพืชอาหาร พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต มี 3 พื้นที่ต้นแบบ ได้แก่ สวนเอเดน, ชุมชนต้นน้ำปานท่าวังผา อ.ท่าวังผา และโรงเรียนในลุ่มน้ำมืด ที่โล่นแล้วสร้างป่ากลับมาใหม่ เห็นชัดใน 2 ปี ที่ยังเหลือป่าอยู่ไปจัดระบบที่ดิน ส่งเสริมให้ชาวบ้านกลับมาทำเกษตรผสมผสานแทนไร่ข้าวโพด สร้างอาชีพในป่า มีต้นผึ้งเพื่อเก็บน้ำผึ้ง รายได้หลายแสนต่อปี ชาวบ้านก็ช่วยกันดูแลป่า

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (อพช.) สนใจ ประสานงานขอตามไปดูพื้นที่ต้นแบบ มีแนวคิดจะขยายผลโมเดลนี้ใน 6,000 ตำบล เห็นว่าจะช่วยพัฒนาองค์กรชุมชนให้แข็งแรง สนับสนุนสร้างหลุมขนมครกในแบบของตัวเอง

"ถ้า 1 ตำบล มี 10 หมู่บ้าน 6,000 ตำบล 60,000 หมู่บ้าน สร้างหลุมขนมครก 100 หลุมต่อ 1 หมู่บ้าน จะเกิดหกล้านหลุมขนมครก ถ้า อพช.ดำเนินโครงการอย่างทุ่มเท ทางสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง คณะสถาปัตย์ พร้อมสนับสนุน เราจะเปิดหลักสูตรการออกแบบที่ดินเพื่อการจัดการน้ำเพื่อให้ทำเองเป็น ดีที่สุด คือ ให้ความรู้ เราจะร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในกว่า 30 มหาวิทยาลัย เพราะสถาบันเดียวออกแบบไม่ทัน ขณะนี้มีผู้สนใจมาก แต่อยากให้ถูกหลักวิชาการ ปริมาณฝนตกในพื้นที่มีเท่าไหร่ จะต้องออกแบบกักเก็บน้ำไว้ทั้งหมดในแบบใดบ้าง เราประเมินโครงการว่าภายใน 9 ปี จะได้หนึ่งแสนหลุมขนมครก แต่เชื่อจะเกินเป้า" อาจารย์ยักษ์กล่าว

และให้ข้อมูลโครงการจะขยายผลสู่การเปิดศูนย์บูรณาการเทคโนโลยีเพื่อการแก้ไขปัญหาประเทศ (iTOKmiti) ที่คณะสถาปัตย์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง นำความรู้จากการปฏิบัติงานสู่งานวิจัยระดับชาติ

ปีหน้ามีคำเตือนมาแล้ว ไทยเผชิญภัยแล้งต่อเนื่อง อาจารย์ยักษ์กล่าวในท้าย ปีหน้าซูเปอร์เอลนีโญ เจอภัยแล้งอีกแน่ ชุมชนที่ร่วมโครงการจะรอดปัญหาขาดแคลนน้ำ เพราะขุดหลุมช่วยกักเก็บน้ำฝนไว้ แม้ไม่ได้เต็ม 100% แต่เพียงพอไว้ใช้ตลอด 10 เดือนที่ประสบภัยแล้ง สามารถแก้ปัญหาได้ ส่วนคนที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงมาสู่การจัดการน้ำตามรอยพ่อก็คงต้องไปเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากท้องถิ่น อบต. เทศบาล รัฐบาลคงระดมเครื่องจักร เครื่องมือขนน้ำไปแจกเหมือนทุกปี แต่บ้านที่มีระบบหนองน้ำ ปั้นคันนาใหญ่ๆ เก็บน้ำไว้ในนา ปลูกต้นไม้ มีป่าซับน้ำไว้ในพื้นที่ตัวเอง ไม่ต้องทวงมีน้ำกินน้ำใช้ จะมีกลุ่มหนึ่งที่พึ่งพาตนเองได้ ฝากคนเมืองกักเก็บน้ำประปาไว้ในบ้าน เพราะเสี่ยงน้ำประปาเค็ม แต่ทำหลุมขนมครกอาจเป็นถังเก็บน้ำ โอ่ง ถังพลาสติก เป็นวิธีแก้ปัญหา หรือน้ำท่วมก็มีน้ำไว้ใช้ เพื่อความมั่นคงของปวงท้องตนเอง จะให้ดีทำร่วมกับเพื่อนบ้าน เมื่อภัยพิบัติมาจะได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะภัยพิบัติใกล้ตัวมากขึ้น.

คนเมืองสนใจขอคำแนะนำการออกแบบหลุมขนมครก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้